

KATEŘINA ZAVADILOVÁ

SOCIÁLNĚ VYLOUČENÍ V PROCESU CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ¹ SOCIAL EXCLUSION IN LIFE-LONG LEARNING

Úvod

Zatímco dříve byl základním tvořícím prvkem společnosti fyzický kapitál, pracovní síla a rozvoj průmyslu, podle čehož byla také společnost označována jako industriální, v posledních několika desítkách let prudký nárůst technologií způsobil, že tyto, řekněme určující hodnoty, jsou střídány hodnotou novou – věděním, které nyní bude zaručovat úspěch a moc, lze tedy hovořit o společnosti vědění (Veselý, 2004). Právě sílíci vliv vědění, univerzálnost, rychlost změn technologií a zostřující se ekonomická soutěž se významným způsobem dotýká právě jedinců, kteří jsou ze společnosti vyloučeni, a tyto změny, kterým se jen náročně přizpůsobují, mohou zapříčiňovat ještě hlubší sociální exkluzi a izolaci. Tento stav omezuje určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém životě společnosti (Navrátil, 2003). Sociální exkluzi lze také vnímat z hlediska sociálních vztahů ve společnosti, které mohou být narušeny různými handicapami, jako je dlouhodobá nezaměstnanost, snížená zaměstnatelnost, nestabilita rodiny, sociální izolace, znevýhodnění na pracovním trhu a další, které znesnadňují sociální participaci jedince. Sociální vyloučení je považováno za mnohadi-menzionální proces. Jeho jednotlivé dimenze se navzájem podporují a vyloučení z jedné oblasti participace na životě společnosti, například z trhu práce, projevující se nezaměstnaností, může nastartovat proces vylučování z oblastí dalších. Sociální vyloučení je devastující jak pro skupinu, která je jím postižena, tak i pro společnost, v níž k němu dochází. Zatímco pro sociálně vyloučenou skupinu tento stav znamená nejhorší životní podmínky, pro zbytek společnosti je pak existence sociálně vyloučené skupiny jednak důkazem její neúčinné solidarity, což z dlouhodobého hlediska posiluje společenský cynismus, tak i potenciálním ohrožením výbušnou situací, která vzniká vždy, když jsou určité skupiny obyvatel vystaveny mimořádně špatným životním poměrům (Navrátil, 2003).

¹ Příspěvek vychází z bakalářské diplomové práce Sociálně vyloučení v procesu celoživotního učení obhájené v roce 2006 na Ústavu pedagogických věd FF MU.

Předmětem tohoto článku je seznámení s výsledky výzkumného šetření, které se týká vzdělávacích potřeb specifické skupiny občanů – klientů občanského sdružení IQ Roma servis, jež se zabývá sociální prací se znevýhodněnými, respektive sociálně vyloučenými jedinci, a to především Romy. Právě životní situace těchto lidí ještě zdůrazňuje výše uvedenou potřebu zvyšování zaměstnatelnosti a s tím související boj proti nezaměstnanosti, zvláště nezaměstnanosti dlouhodobé.

Metodologie

Představované výzkumné šetření si rozhodně neklade nárok na zobecnění. Jeho ambicí jsou zjištění týkající se realizace vzdělávacích potřeb ve vztahu k pracovnímu uplatnění a k práci s počítačem, jejich identifikace a motivace k nim u velice specifické skupiny klientů IQ Roma servis². Byť je vzorek šetření relativně malý (87 respondentů), jeho hodnota spočívá již v jeho sesbírání a zpracování. Romská komunita je totiž charakteristická svou uzavřeností, a to zejména ve vztahu k populaci majoritní. Výzkumné šetření ve formě dotazníku³, bylo provedeno pracovníky IQ Roma servis, kteří s potenciálními respondenty pracují po několik měsíců či let. Je mezi nimi tedy vytvořen poměrně silný vztah založený na důvěře plynoucí ze společně řešených problematických životních situací. I přesto se během šetření objevily obtíže. Větší množství klientů se šetření odmítlo zúčastnit⁴. Další velká část klientů musela být opakovaně ujišťována o anonymitě dotazníku a o jeho zpracování pouze pro vědecké účely. Pracovníci IQ Roma servis tuto situaci interpretovali jako strach klientů ze zveřejnění jejich jména v souvislosti s informacemi z „nějakého výzkumu“, které by pro ně mohlo mít negativní důsledky (někteří klienti mají přímou zkušenost s diskriminací např. při přijímání do zaměstnání a mají tedy obavu z jakéhokoli „zviditelnění“). Objevily se i komplikace vyplývající z genderových rolí v romské rodině a sice, že manželce bylo vyplnění dotazníku zakázáno manželem. Jisté problémy byly způsobeny i zněním dotazníku, který byl zpracován v českém jazyce. Například ustálené slovní spojení „mít ostré lokty“ muselo být některým respondentům vysvětleno, protože je neznali. Tento fakt pracovníci – tazatelé vysvětlili často nedokonalou znalostí če-

² IQ Roma servis funguje od roku 1997 jako občanské sdružení. Má víceletou praxi v realizaci konkrétních programů s romskými sociálně vyloučenými komunitami. Primární činností IQ Roma servis je Centrum komunitní a terénní sociální práce, ve kterém působí tým složený z terénních sociálních pracovníků a právníků. Obecným cílem, který se ovšem odvíjí od konkrétních zakázek klientů, je zlepšení sociální situace klientů a rovněž zvýšení právního vědomí klientů v různých oblastech. Vedle výše popsaného centra funguje také Centrum pro zaměstnanost, v rámci něhož pracuje Poradna pro zaměstnanost i terénní sociální pracovníci. V současné době pracuje IQ Roma servis v terénu i formou poradenských a dalších služeb aktivně s cca 600 klientskými rodinami, z nichž je 95 % rodin romských. Spádovou oblastí, kde působí terénní sociální pracovníci, jsou Brno-střed, Brno-jih, Brno-sever, Královo pole a Židenice.

³ Před samotným dotazníkovým šetřením bylo provedeno pilotní šetření na vzorku osmi respondentů, a to mých kolegů, studentů Masarykovy univerzity.

⁴ Bohužel se nepodařilo monitorovat konkrétní počet odmítnutí dotazníkového šetření.

ského jazyka na straně respondentů. Romové v běžném hovoru používají obvykle romštinu a český jazyk využívají spíše jen při styku s úřady.

Výzkumné otázky i otázky v dotazníkovém šetření byly převzaty z dotazníkového šetření projektu „Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu“⁵ z důvodu komparability obou výzkumných analýz při následné srovnávací analýze. Jak uvádějí Šed'ová a Novotný (2006), základními proměnnými, které byly pro formulaci výzkumných otázek použity, jsou identifikované, realizované a nere realizované potřeby. Jako indikátor identifikované vzdělávací potřeby bylo zvoleno vyjádření přání respondenta realizovat určitou vzdělávací potřebu. Jako indikátor realizované vzdělávací potřeby byla zvolena skutečnost, že dotyčný určitou vzdělávací aktivitu již realizuje nebo ji v nedávné době realizoval⁶. Vzdělávací potřebou se pro dané účely míní: deficit vědomostí, dovedností, schopností, návyků či způsobů jednání. Tento deficit může být vztažen ke společenským, občanským a profesním rolím, předmětem deficitu může být stejně tak připravenost nakládat se sebou sama a vycházet s dalšími lidmi, připravenost uplatnit se v širším společenském prostředí, jako i připravenost pracovat s objektem profesní činnosti. Tento deficit může být jedincem identifikován (případně může být identifikován jiným aktérem v jeho okolí, např. zaměstnavatelem), ale může také zůstat skryt. Identifikace potřeby je základním předpokladem pro její realizaci, sama o sobě však není zárukou realizace. Proto považujeme za přínosné rozlišit identifikované vzdělávací potřeby na realizované a nere realizované (Šed'ová, Novotný, 2006).

Výsledky výběrového šetření respondentů IQ Roma servis byly analyzovány deskriptivní statistickou technikou. Vedle deskriptivních statistických operací byla provedena frekvenční analýza u vybraných kategorií (např. nezaměstnaní). Výsledky výběrového šetření, které bylo uskutečněno v rámci výše zmíněného projektu, byly zpracovány metodou sekundární analýzy dat. Tato data byla zpracována obdobnými deskriptivními statistickými metodami jako data u respondentů IQ Roma servis. Následně, po těchto výchozích krocích, byla provedena komparace zjištěných výsledků obou vzorků v relevantních oblastech, kterými jsou realizované a identifikované vzdělávací potřeby a motivace k nim v oblasti vzdělávacích aktivit vztahující se k pracovnímu uplatnění a k práci s počítačem.

Výzkumné vzorky

Všichni respondenti, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření, jsou klienty výše zmiňované neziskové organizace IQ Roma servis. Výzkum byl uskutečněn na území města Brna a to konkrétně ve spádových oblastech klientů IQ Roma servis, tedy především Brno-střed, Brno-jih, Brno-sever, Brno-Královo pole a Brno-Židenice. Dotazníkové šetření bylo prováděno v období dvou týdnů od 20. 10.

⁵ Tento projekt je realizován Ústavem pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy university v Brně za podpory Ministerstva práce a sociálních věcí.

⁶ Při zjišťování realizovaných potřeb používáme horizont 12 měsíců, což vnímáme jako současnost.

do 3. 11. 2005. Metoda výběru respondentů spočívala ve snaze zachytit ve výše uvedeném období ty klienty, se kterými budou pracovníci/tazatelé v kontaktu. Všichni tazatelé byli proškoleni v postupu při vyplňování dotazníku. Dotazník vyplnili v příslušném období 87 respondentů, z toho 60 žen a 27 mužů. Toto rozložení odráží i celkový poměr klientů IQ Roma servis.

Ve vzorku respondentů jasně převažují mladí lidé – nejpočetněji a to ve 49,4 % byl zastoupen interval 16 – 29letých. Nejmladšímu respondentovi bylo 16 a nejstaršímu 56 let. Shodně – 39 % jsou zastoupeni svobodní/ně a ženatí/té, následují respondenti žijící v nesezdaném soužití (13,8 %). Rozvedení jsou zastoupeni 5,7 %, nejnižším podílem 1,1 % jsou ve vzorku respondentů zastoupeni vdovci/vdovy. V oblasti nejvyššího dosaženého vzdělání převažovali ti respondenti, kteří dokončili základní vzdělání (48,3 %), dále následují vyučení bez maturity (23 %) a respondenti s neukončeným středoškolským vzděláním, kterých je 12,6 %. Jak je patrné, respondenti se pohybují na nižších stupních vzdělávacího systému. Žádný z nich nedosáhl středoškolské nástavby, vyšší odborné školy či vysokoškolského a postgraduálního studia. Co se týče ekonomického postavení respondentů, nejčetněji zastoupenou skupinou jsou nezaměstnaní (40,2 %), v pořadí druhou nejčetnější skupinou jsou pak respondenti na rodičovské dovolené (23 %). Téměř shodně jsou pak zastoupeni zaměstnanci na plný úvazek (12,6 %) a invalidní důchodci (10,3 %).

Vzorek z celé České republiky byl získán pomocí dotazníkového šetření, které bylo reprezentativní na populaci ČR. Dotazníkového survey se zúčastnilo 1314 respondentů ve věku 20–65 let, kteří byli vybráni metodou náhodného pravděpodobnostního výběru (Šedřová, Novotný, 2006).

Výsledky vztahující se ke vzdělávacím potřebám v oblasti pracovního uplatnění

Jak vyplývá z výsledků šetření uvedených v tabulce č. 1, skupina respondentů IQ Roma servis, kteří neprošli za posledních 12 měsíců žádnou aktivitou vztahující se k práci, je významně větší než u reprezentativního vzorku populace ČR. Validní podíl respondentů, kteří se zúčastnili vzdělávací aktivity vztahující se k práci, je u skupiny respondentů IQ Roma servis vyšší (85,9 %), než je podíl respondentů ČR, kteří odpověděli totožně (75,3 %).

Tabulka 1: Zúčastnil jste se v posledních 12 měsících nějaké vzdělávací aktivity vztahující se k Vaší práci?

	Respondenti IQ Roma servis			Respondenti ČR		
	Počet	Podíl (%)	Validní podíl (%)	Počet (%)	Podíl (%)	Validní podíl (%)
Ano	12	13,7	14,1	344	24,4	24,7
Ne	73	83,9	85,9	1052	74,4	75,3
Neodpověděl/a	2	2,3		17	1,2	
Celkem	87	100	100	1413	100	100

Zdroj: Vlastní výběrové šetření a výběrové šetření v rámci projektu „Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje“.

Pokud se jedná o výběrovou kategorii nezaměstnaných, počet nezaměstnaných respondentů, kteří se v posledních 12 měsících nezúčastnili vzdělávací aktivity vztahující se k zaměstnání, se ještě zvyšuje, a sice na 91,2 % (u všech respondentů IQ Roma servis činil podíl 85,9 %). Tento výsledek tak nepotvrdil prvotní předpoklad, že u kategorie nezaměstnaných se procento těch, kteří se vzdělávání nezúčastnili, sníží. Výchozím předpokladem pro tuto dílčí hypotézu byl fakt, že klienti IQ Roma servis jsou především dlouhodobě nezaměstnaní, na které by měla být zacílena aktivní politika zaměstnanosti, jejímž prvkem jsou rekvalifikace. Na tento výsledek lze ovšem aplikovat interpretaci výsledků u respondentů ČR tak, jak ji uvádějí Šedřová a Novotný (2006): Realizace vzdělávacích potřeb je stimulována především zaměstnavateli či pracovním uplatněním. V rámci výkonu zaměstnání také dospělí jedinci procházejí vzděláváním i tehdy, když vzdělávání je nad rámec jejich vzdělávací potřeby. Z toho lze soudit, že zaměstnavatelé vidí ze svého pohledu více vzdělávacích potřeb než sami zaměstnanci. Pokud je realizace vzdělávacích potřeb závislá na jedincích samotných, pak není tak intenzivní. Nejdůležitější se vzdělávání dospělých prosazuje v systému vnitropodnikové mobility. V kontextu boje proti sociální a vzdělávací exkluzi je pak také velmi významné, že skupiny exkluzí ohrožené (především nezaměstnaní) nejsou pod tímto tlakem zaměstnavatelů, a tudíž ze vzdělávání spíše vypadávají.

Výsledky ovšem nejsou nijak překvapující ani v perspektivě mezinárodních výzkumů. Již OECD provádělo mezinárodně reprezentativní výzkum zaměřující se na diskriminaci některých skupin jednotlivců při výběru účastníků do různých typů kurzů zvyšujících pracovní schopnosti a dovednosti. Jak vyplývá z tohoto výzkumu, účast osob je ve vzdělávacích aktivitách ovlivněna určitými opresivními tlaky. Protože na výzkumu participovala i Česká republika, můžeme důvodně předpokládat, že tendence v něm zachycené se budou týkat také nás. Tento trend pak potvrdil také Ad hoc modul 2003⁷. Ze statistických dat vyplývá, že starší pracovníci, ženy, přistěhovalci a etnické minority dostávají menší nabídku kurzů než lidé mladí, muži, domácí obyvatelstvo a již kvalifikovaní pracovníci, kteří vykazují zvýšenou účast na různých kurzech zlepšujících jejich dovednosti a schopnosti. Tyto výsledky jasně indikují, že formálně proklamovaná rovnost v přístupu ke vzdělání je v praxi do značné míry pokřivena.

⁷ Např. Ad hoc modul 2003, který měl za cíl získat informace o zapojení české společnosti do vzdělávání jak formálního a neformálního, tak i informálního. Výběrové šetření bylo prováděno na souboru 24 tisíc bytů a statistické údaje byly v souhrnu získány od 61 tisíc respondentů. Cílovou skupinou byly osoby nad 15 let. Při analýze účasti na neformálním vzdělávání dle nejvyššího dosaženého vzdělání lze jasně vymezit trend vyšší účasti respondentů s vysokoškolským stupněm vzdělání (24,8 %), o něco nižší, nicméně rovněž nadprůměrnou účast vykazuje skupina respondentů se středoškolským vzděláním s maturitou (15,1 %). Naproti tomu výrazně nižší účast vykazují respondenti se středním vzděláním bez maturity a vyučení (7,7 %) a respondenti se základním vzděláním (4,9 %). Zajímavý avšak nikoli nelogický je také fakt, že osoby bez vzdělání se na účasti v neformálním typu vzdělání nepodílely vůbec. Z uvedených údajů může vyplývat, že účast na neformálním vzdělávání je zřejmě ovlivněna skutečností, že lidé vzdělanější mají internalizovány studijní návyky a že tedy ke studiu častěji přistupují jako k samozřejmé a nedílné součásti života.

I přesto, že výsledky účasti na vzdělávacích aktivitách vztahujících se k práci ukazují na vyšší účast respondentů ČR, u pocíťované potřeby vzdělávacích aktivit v této oblasti se situace obrací. Jak ukazuje tabulka č. 2, ti, kteří se chtějí kurzů, školení či rekvalifikační účastnit, je ve skupině respondentů IQ Roma servis značně více než u skupiny respondentů ČR, a to v poměru 64,3 % ku 23,0 %. To poukazuje na rozdílné chování: zatímco u respondentů vzorku ČR lze předpokládat, že nejprve vzdělávací potřebu identifikují a následně ji realizují, tak u vzorku IQ Roma servis tomu tak není. Vysoká míra identifikace potřeby proti poměrně nízkému poměru realizované potřeby však může být do jisté míry ovlivněna také snahou respondentů jevit se v dobrém světle. Tyto výsledky nejsou v rozporu s mou vlastní zkušeností s klienty IQ Roma servis, kteří čas vnímají především v perspektivě přítomnosti, kdy v určitý moment skutečně pocíťují problém a plánují jeho řešení, nicméně v budoucnu jej nejsou schopni řešit bez opětovného vnějšího impulsu. Podobně tomu může být i u identifikace a realizace vzdělávacích potřeb.

Tabulka 2: Chcete se v příštích 12 měsících nějakého takového kurzu zúčastnit?

	Respondenti IQ Roma servis			Respondenti ČR		
	Počet	Podíl (%)	Validní podíl (%)	Počet	Podíl (%)	Validní podíl (%)
Ano	54	62,1	64,3	314	22,2	23,0
Ne	30	34,5	35,7	1053	74,5	77,0
Neodpověděl/a	3	3,5		46	3,3	
Celkem	87	100	100	1413	100	100

Zdroj: Vlastní výběrové šetření a výběrové šetření v rámci projektu „Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje“.

Co se týče motivací ke vzdělávacím aktivitám vztahujícím se k práci, výsledky výzkumného šetření ukazují opět jen na částečnou podobnost mezi oběma šetřenými skupinami. Jak ukazuje tabulka č. 3, pro respondenty IQ Roma servis jsou nejvýznamnějšími impulsy ke vzdělávací aktivitě snaha zlepšit si možnost pracovního uplatnění (41,7 %). Tento vysoký podíl poukazuje na fakt snahy zvýšit si vzdělání a tak si i zvýšit šanci na pracovní uplatnění, které, jak vyplývá z řady výzkumů, např. výše zmíněného Ad hoc modulu 2003, se přímou úměrou snižuje s úrovní dosaženého vzdělání. Vedle toho je pak významným motivačním faktorem snaha o osobní rozvoj (41,7 %). Naproti tomu u skupiny respondentů ČR je nejvýznamnějším impulsem požadavek zaměstnavatele, který u respondentů IQ Roma servis prakticky chybí. Tento výsledek by mohl naznačovat počínající posun k učícím se organizacím, které kladou důraz na rozvoj znalostí svých zaměstnanců. U skupiny respondentů ČR je ovšem podobně vysoký i podíl snahy zlepšit si možnost pracovního uplatnění a osobního rozvoje.

Tabulka 3: Co bylo (nebo co je) pro Vás hlavním impulsem k této vzdělávací aktivitě?

	Respondenti IQ Roma servis			Respondenti ČR		
	Počet	Podíl (%)	Validní podíl (%)	Počet	Podíl (%)	Validní podíl (%)
Snaha o osobní rozvoj	5	5,75	41,7	104	7,3	27,7
Snaha zlepšit si možnosti pracovního uplatnění	5	5,75	41,7	120	8,5	32,1
Požadavek zaměstnavatele	1	1,15	8,3	138	9,7	36,7
Podnět od lidí z okolí	0	0		4	0,3	1,1
Něco jiného	1	1,15	8,3	9	0,6	2,4
Filtr	75	86,2		942	66,6	
neodpověděl/a	0	0		97	6,9	
Celkem	87	100	100	1413	100	100

Zdroj: Vlastní výběrové šetření, výběrové šetření v rámci projektu „Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje“

Výsledky vztahující se ke vzdělávacím aktivitám v oblasti práce s počítačem

V oblasti týkající se práce s počítačem dochází k obratu, neboť validní podíl respondentů ČR se kurzu práce s počítačem zúčastnil v menší míře než skupina respondentů IQ Roma servis (tabulka č. 4). Tento výsledek může být ovlivněn tím, že pro sociálně znevýhodněné jedince existuje v městě Brně poměrně široká síť neziskových organizací, z nichž některé nabízejí těmto lidem právě kurzy práce s počítačem.

Tabulka 4: Zúčastnil jste se v posledních 12 měsících nějaké přednášky nebo kurzu práce s počítačem?

	Respondenti IQ Roma servis			Respondenti ČR		
	Počet	Podíl (%)	Validní podíl (%)	Počet	Podíl (%)	Validní podíl (%)
Ano	14	16,1	16,5	126	8,9	8,9
Ne	71	81,6	83,5	1281	90,7	91,1
neodpověděl/a	2	2,2		6	0,4	
Celkem	87	100	100	1413	100	100

Zdroj: Vlastní výběrové šetření, výběrové šetření v rámci projektu „Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje“

Z tabulky č. 5 pak jasně vyplývá, že zájem respondentů z IQ Roma servis o přednášky či kurzy práce s počítačem je jednoznačně vyšší než zájem respondentů ČR, a to v poměru 55,2 % ku 12,6 %. Tento výsledek lze, dle mého názoru vysvětlit faktem, že u majoritní společnosti je již běžným životním standardem

mít ve svém vlastnictví osobní počítač. To tedy znamená, že dovednosti spojené s výpočetní technikou jsou u této skupiny záležitostí běžné činnosti. Respondenti z minoritní skupiny však počítač obvykle doma nemají a příležitost naučit se s ním pracovat je značně omezená, pociťují tak vyšší potřebu se naučit jej ovládat v různých vzdělávacích kurzech.

Tabulka 5: Chcete se nějakého kurzu práce s počítačem v příštích 12 měsících zúčastnit?

	Respondenti IQ Roma servis			Respondenti ČR		
	Počet	Podíl (%)	Validní podíl(%)	Počet	Podíl(%)	Validní podíl(%)
Ano	48	55,2	55,2	178	12,6	12,7
Ne	39	44,8	44,8	1225	86,7	87,3
neodpověděl/a	0	0	0	10	0,7	
Celkem	87	100	100	1413	100	100

Zdroj: Vlastní výběrové šetření a výběrové šetření v rámci projektu „Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje“.

V případě motivace ke vzdělávacím aktivitám souvisejícím s výpočetní technikou, kterou ukazuje tabulka č. 6, je největší motivací u respondentů IQ Roma servis snaha zlepšit si možnost pracovního uplatnění (47,5 %). Vedle toho pak významně figuruje snaha o osobní rozvoj (42,5 %), která u vzorku ČR převažuje (51 %). Druhá nejvíce četná motivace je pak u respondentů ČR snaha zlepšit si možnost pracovního uplatnění. Jak je patrné, ostatní nabízené možnosti jsou u obou skupin zastoupeny minimálně.

Tabulka 6 : Co bylo (nebo co je) pro Vás hlavním impulsem ke vzdělávání se v práci s počítačem?

	Respondenti IQ Roma servis			Respondenti ČR		
	Počet	Podíl (%)	Validní podíl (%)	Počet	Podíl (%)	Validní podíl (%)
Snaha o osobní rozvoj	17	19,5	42,5	112	7,9	51,0
Snaha zlepšit si možnosti pracovního uplatnění	19	21,8	47,5	67	4,7	30,5
Požadavek zaměstnavatele	2	2,3	5,0	29	2,0	13,0
Podnět od lidí z okolí	1	1,1	2,5	7	0,5	3,3
Něco jiného	1	1,1	2,5	5	0,4	2,3
Neodpověděl/a	0	0		31	2,2	
Filtr	47	54,0		1162	82,2	
Celkem	87	100	100	1413	100	100

Zdroj: Vlastní výběrové šetření a výběrové šetření v rámci projektu „Vzdělávání dospělých v různých fázích životního cyklu: priority, příležitosti a možnosti rozvoje“.

Závěr

Z výsledků srovnávací analýzy je patrný rozdíl mezi oběma skupinami respondentů, a to nejen v oblasti realizace a identifikace vzdělávacích potřeb vztahujícím se k pracovnímu uplatnění, ale rovněž ve vztahu mezi nimi. U respondentů IQ Roma servis podíl těch, kteří v posledních dvanácti měsících realizovali vzdělávací potřeby vztahující se k pracovnímu uplatnění oproti reprezentativnímu vzorku ČR ještě klesá. Podíl u potřeb identifikovaných je však u obou skupin opačný, tzn. že respondenti IQ Roma servis pociťují potřebu vzdělání výrazně více než respondenti ČR. Z těchto zjištění pak jasně vyplývá, že identifikace potřeb nutně nemusí předcházet jejich realizaci. I v oblasti motivace se výsledky u obou zkoumaných skupin rozcházejí. U respondentů IQ Roma servis převažuje motivace ke zlepšení pracovního uplatnění a osobnostního rozvoje, u respondentů ČR je to především požadavek zaměstnavatele, který by mohl naznačovat rozvoj trendu učící se organizace. To ovšem může znamenat prohloubení marginalizace těch, kteří stojí mimo ně. Patrný je rozdíl také u vzdělávacích potřeb vztahujících se k práci s počítačem. Zde se ovšem empirická zjištění s předchozím trendem neslučují. Respondenti IQ Roma servis totiž realizovali vzdělávací potřeby v této oblasti více než je tomu u respondentů ČR. V oblasti identifikace potřeb je však trend obdobný jako u vzdělávacích potřeb vztahujícím se k pracovnímu uplatnění, protože respondenti IQ Roma servis identifikují potřebu vzdělání v oblasti práce s počítačem výrazně více než je tomu u respondentů ČR. V oblasti motivace pak u obou skupin respondentů převažuje impuls zlepšení možnosti pracovního uplatnění a osobní rozvoj.

Ač by se v současné době dalo očekávat, že lidé budou realizovat své vzdělávací potřeby hojně jako reakci na celospolečenskou situaci, empirické výsledky tento předpoklad nepotvrzují. Proto bude úkolem budoucích let vytvořit silné povědomí o nutnosti dalšího vzdělávání a učení se i po dokončení počáteční kvalifikace. Vývoj by měl směřovat ke společenskému stavu, kdy se vzdělávání stane nedílnou součástí všech životních etap jedince, a tedy součástí jeho životního stylu.

LITERATURA

- Ad hoc modul 2003 o celoživotním vzdělání.* [citováno 2005–15–05]. <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/publ/3119-04-za_rok_2003>.
- Analytická zpráva o.s. IQ Roma servis pro rok 2004. Brno: IQRS, 2004.
- NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v České společnosti.* Praha: Portál, 2003. 223 s. ISBN 8071787418.
- ŠEĎOVÁ, Klára, NOVOTNÝ, Petr. Vzdělávací potřeby ve vztahu k účasti na vzdělávání dospělých. *Pedagogika*, roč. 56, 2006. s. 140 – 151. ISSN 0031–3815.
- VESELÝ, Arnošt. Společnost vědění jako teoretický koncept. *Sociologický časopis*, roč. 40, 2004, s. 433 – 446. ISSN 0038–0288.

SUMMARY

The role of education is crucial not only for economic, but for social development, too. It is mainly undereducated and underqualified population groups that are not able to adjust to the fast development of the society. Despite the economic boom, steadily growing work productivity and increasing living standards of most people throughout Europe, a persisting high rate of unemployment remains a problem, being associated with marginalization or exclusion of some groups of people as well as exacerbation of the existing inequality, both economic and social. The paper, elaborating the findings of a BA thesis, analyzes identified – both fulfilled and unfulfilled – educational needs and corresponding motivations of individuals. The author focuses on those educational needs that relate to occupational involvement and computer skills development. The research based on a questionnaire survey was conducted among population at risk of social exclusion, namely clients of IQ Roma Service unincorporated association, an organization specializing in social work with socially challenged people, especially from among the Roma population.